

УДК 331.108

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Н. Василенька, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Василенька Н. Особливості розвитку та специфіка використання персоналу в аграрній сфері

У статті відображені результати наукового дослідження особливостей використання персоналу у сільському господарстві та специфіку функціонування сільського ринку праці на прикладі сільських регіонів Львівської області.

Ключові слова: персонал, трудовий потенціал, зайнятість, безробіття, сезонність, оплата праці, ринок праці, аграрна сфера, сільські регіони.

Vasylenka N. Personnel development and usage peculiarities in agrarian sphere

The article depicts scientific research results for personnel using features in agriculture and rural labour market specificity on example of Lviv regional rural areas.

Key words: personnel, labour potential, employment, unemployment, seasonality, wages, labour market, agricultural sector, rural regions.

Василенька Н. Особенности развития и специфика использования персонала в аграрной сфере

В статье отражены результаты научного исследования особенностей использования персонала в сельском хозяйстве и специфики функционирования сельского рынка труда на примере сельских регионов Львовской области.

Ключевые слова: трудовой потенциал, занятость, безработица, сезонность, оплата труда, рынок труда, аграрный сектор, сельские регионы.

Постановка проблеми. Успіх аграрних підприємств, орієнтованих на нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, забезпечення продовольчої безпеки країни та проведення соціальної політики на селі, значною мірою залежить саме від персоналу аграрного сектору економіки, рівня підготовки працівників, зайнятих в аграрній сфері, продуктивності їх праці та розвитку кількісно-якісних її показників. У сільській місцевості функціонування ринку праці безпосередньо пов'язане з реформуванням системи господарювання, а також з іншими процесами економічного та соціально-демографічного, морально-психологічно-го, організаційного характеру. Дослідження специфічних особливостей галузі, що впливають на формування та розвиток трудового потенціалу сільських регіонів, має важливе значення як з наукової, так і практичної точок зору, оскільки є вихідною точкою пошуку напрямів оптимізації сільського ринку праці, забезпечення ефективної зайнятості сільського населення,

вдосконалення соціально-трудових відносин у агросфері та підвищення ефективності сільського господарства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження проблеми відтворення персоналу у сільському господарстві із врахуванням специфічних умов його функціонування підтверджується численними працями таких відомих українських вчених, як Д.П. Богиня [1], О.М. Бородіна [2], О.А. Бугуцький [3], М.І. Долішній [4], К.В. Прокопишак [5], В.В. Юрчишин [6] та ін. Водночас не втрачають своєї актуальності наукові проєкції згаданих проблем на сучасний соціально-економічний ґрунт наукових досліджень, аналіз існуючої практики зниження негативного впливу специфічних рис сільського господарства на задіяних у процес виробництва аграріїв. Оцінка поточного стану функціонування сільського ринку праці, тенденцій зайнятості та безробіття є потрібним джерелом поточної інформації для оцінки динаміки змін у цій царині. У комплексі вищезгадані аспекти досліджуваної проблеми дають змогу

описати “обличчя” сучасного сільського ринку праці на прикладі досліджуваного регіону.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – виявлення та аналіз особливостей розвитку й специфіки використання персоналу в аграрній сфері економіки України. Об’єктом дослідження є процес використання персоналу у сільському господарстві як галузі, а також сучасні тенденції на сільському ринку праці у Львівській області. Методологічною основою дослідження виступають сучасні економічні закони та принципи функціонування сільського господарства як галузі, комплексний системний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Специфіка сільськогосподарського виробництва породжує низку особливостей, притаманних ринку праці в аграрній сфері і сільськогосподарській зайнятості. Вони проявляються у тому, що відтворення в цій галузі здійснюється в натуральній формі, окремі групи виробників різко різняться розмірами, спеціалізацією, способом залучення у виробництво трудових ресурсів, а виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від природно-кліматичних умов території тощо. Особливостями природного відтворення рослин і тварин зумовлено й те, що для сільського господарства притаманною є сезонність виробництва [7, с. 33].

Однією з найважливіших особливостей ринку праці в аграрній сфері є сезонність використання робочої сили. Таке явище полягає в тому, що протягом року відбувається нерівномірне залучення робочої сили в процес виробництва. У так звані пікові періоди, коли одночасно слід виконувати технологічні операції з багатьма культурами, різко зростає потреба в робочій силі. Часто в таких ситуаціях виникає її дефіцит, що компенсується залученням додаткових працівників – не членів даних формувань. У таких умовах сталим попитом користуються сезонні, тимчасові та залучені працівники. Після закінчення виробничого циклу потреба знижується, і ринок праці набуває трудонадлишкового характеру, у результаті чого частина аграріїв поповнює лави безробітних [3, с. 135].

Зазначимо, що розрив між періодом виробництва і робочим періодом значно

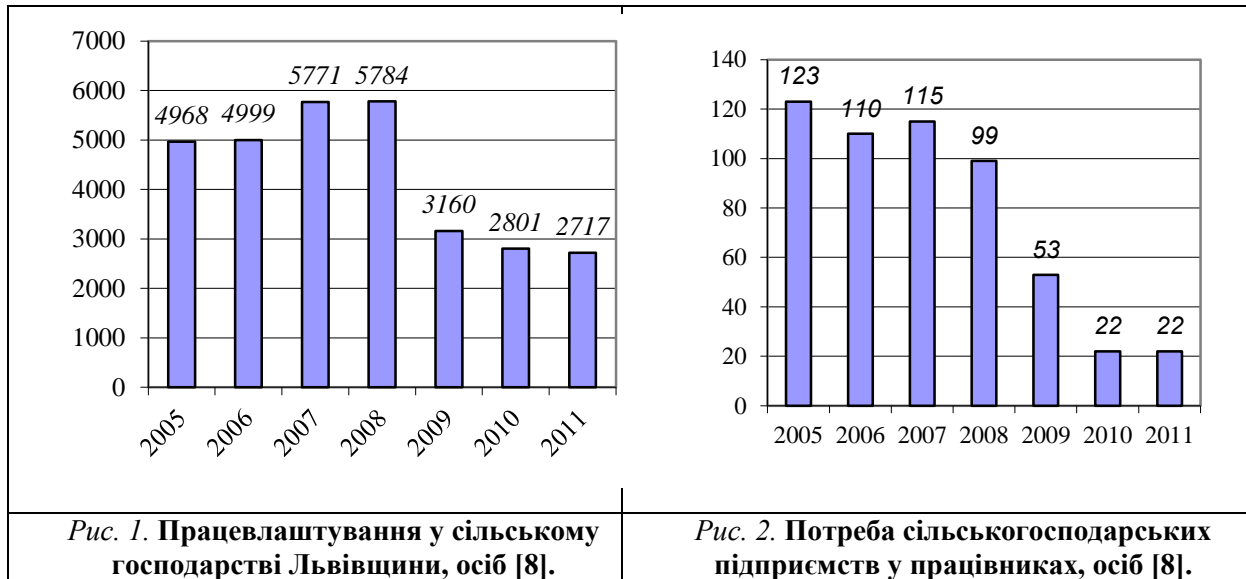
більший у рослинництві і дещо менший у тваринництві. Тому рівень використання працівників істотно залежить від виробничого напрямку господарства.

Сезонність використання персоналу має чітко виражені регіональні відмінності. У межах кожної природно-економічної зони сільське господарство має свою специфіку щодо природних умов, спеціалізації, структури земельних угідь. Усе це не може не вплинути на сезонність виробництва, а відповідно й на потребу в робочій силі, особливості використання останньої, результати праці і рівень сільськогосподарської зайнятості. Сезонність праці знижує її продуктивність та оплату, що стримує підвищення життєвого рівня сільського населення.

Сільський ринок праці відрізняється й тим, що селяни є більш економічно незалежні. Вони користуються і володіють земельними ділянками, мають у власності житлові будинки, господарські споруди, худобу, птицю, майнові паї сільськогосподарських підприємств, отримують доходи від особистого підсобного господарства. Тому порівняно з міськими жителями вони є менш мобільні, слабше впливають на кон’юнктуру ринку праці, який має через це місцевий характер. Водночас існує велика неоднорідність, несхожість сільських ринків праці різних регіонів, а також природно-економічних зон [3, с. 92].

Згортання діяльності сільськогосподарських підприємств після невдалої реорганізації та збитковості виробництва спричинили зниження попиту на робочу силу, а відтак і працевлаштування у галузі. Зміна структури аграрного виробництва, удосконалення його технічного і технологічного забезпечення під впливом ринкових перетворень теж вплинули на чисельність і структуру зайнятих. Упровадження досягнень НТП у сферу агропромислового виробництва має наслідком вивільнення неконкурентоспроможної робочої сили. Причому темпи вивільнення помітно відстають від скорочення обсягів виробництва, що зумовило поширення прихованого безробіття селян. Аграрний ринок праці характеризується трудонадлишковою кон’юктурою. Для прикладу, у Львівській області протягом багатьох років характерним є щорічне скорочення потреби у працівниках.

Зменшується також кількість прийнятих працівників у цій галузі (рис. 1, 2).

Характерною ознакою сільського ринку праці є низький рівень оплати праці аграрних працівників. Зокрема, розмір середньомісячної заробітної плати зайнятих у сільському господарстві Львівської області у 2011 р. становив 1898,01 грн за середньої заробітної плати в інших галузях 2533 грн. Поряд із цим існує і заборгованість з виплати заробітної плати та вагома частка розрахунків з працівниками в натуральній формі [8].

Слід зазначити, що особливістю сучасного аграрного ринку праці є недостатня його забезпеченість кваліфікованими кадрами, зумовлена значною мірою плінністю спеціалістів на виробництві. Ріст освітньо-кваліфікаційного рівня працівників сільського господарства є суттєвим чинником для зростання темпів і результатів реформування аграрного сектору економіки. На сьогодні освітньо-кваліфікаційний рівень працівників-аграріїв є

найнижчим серед зайнятого населення в інших галузях народного господарства. При цьому найчисленнішою групою працівників кваліфікованої праці у сільському господарстві є рільники, потім – тваринники і далі – працівники, зайняті технічним обслуговуванням та ремонтом машинно-тракторного парку. Характерно, що у всіх групах кількість кваліфікованих працівників зростає [9, с. 5].

Водночас доводиться констатувати дефіцит вакансій для кваліфікованих робітників сільського господарства (тракторист, водій, слюсар з ремонту сільськогосподарських машин, оператор машинного доїння тощо). Тільки за офіційними даними в сільському господарстві України не вистачає 130 тис. робочих місць, а реальний дефіцит значно більший [10].

У Львівській області слід відзначити зростання економічної активності сільського населення, зниження зареєстрованого безробіття та зростання зайнятості сільського населення (рис. 3). Водночас досить поширеним явищем на сільському ринку праці залишається нерегламентована діяльність населення, збереження високого рівня прихованого безробіття (адміністративні відпустки, робота у режимі неповного робочого дня), високий рівень родинного безробіття і безробіття серед сільської молоді.

Самозайнятість у сільській місцевості зосереджена переважно в особистому підсобному господарстві на виробництві, переробці й продажу продукції тваринництва (молоко, яйця, яловичина, свинина, баранина, м'ясо птиці) і рослинництва. За деякими даними, в особистому підсобному господарстві зайнято більш як 70% самозайнятого населення. Збільшується самозайнятість також і в інших видах [10].

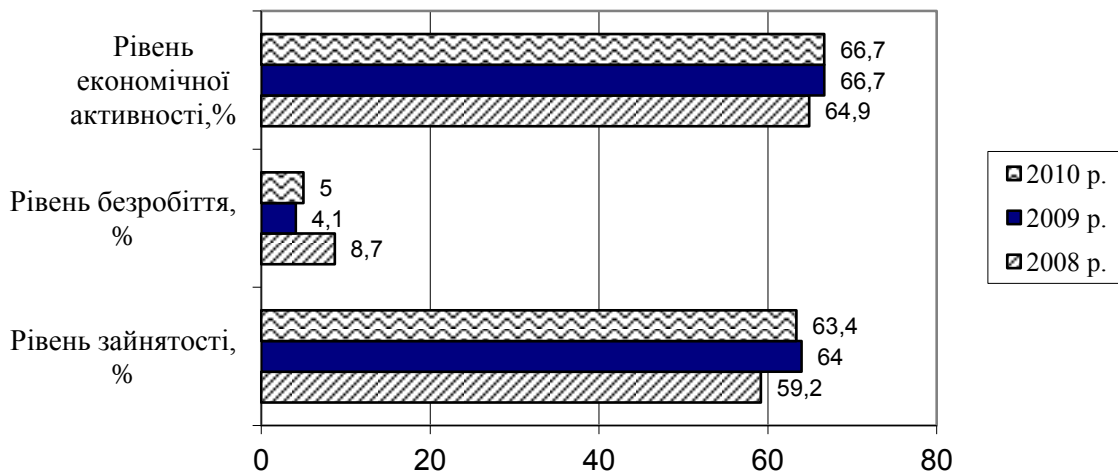

Рис. 3. Рівень економічної активності, зайнятості та безробіття сільського населення Львівської області [8].

Викликає занепокоєння віковий розподіл сільського населення, де спостерігаються негативні тенденції старіння села. Так, майже кожний третій селянин (27,0%) старший за працездатний вік (серед міського населення цей показник становить 22,7%). Скорочується частка сільського населення молодших вікових груп (за аналізований період – більш як на 3%). Це означає, що в найближчому майбутньому пропозиція робочої сили для аграрного виробництва скорочуватиметься ще відчутніше. Зростання частки осіб похилого віку збільшує демографічне навантаження на працездатне населення, з усіма негативними наслідками цього.

Не менш важливою особливістю ринку праці загалом, як і аграрного зокрема, є високий міграційний рух населення. Основними причинами впливу кадрів із села є негативні соціально-економічні чинники, що проявляються у незадовільних житлових і культурно-побутових умовах, нераціональному режимі праці та відпочинку, зниженні привабливості і престижності сільськогосподарської праці, недостатньо ефективній системі соціального захисту селян і недосконалості трудових відносин. У результаті міграційного руху із сільської місцевості вибуває дієздатна й освічена частина селян, деформується статево-вікова структура населення.

Зазначимо, що перелічені особливості сучасного сільського ринку праці тісно пов'язані між собою. Між ними можна чітко простежити причинно-наслідкові зв'язки (рис. 4).

Так, наприклад, сезонність праці знижує її продуктивність та оплату. Це у свою чергу стримує підвищення життєвого рівня сільського населення, що призводить до поширення нерегламентованої зайнятості і прихованого безробіття, а також підвищує інтенсивність міграції селян. З одного боку, незабезпеченість сільського господарства кваліфікованими кадрами знижує продуктивність праці і відповідно її оплату, а з іншого – низький рівень оплати праці в сільському господарстві не приваблює висококваліфікованих працівників і не стимулює їх до підвищення свого освітньо-кваліфікаційного рівня. Аналогічний двобічний зв'язок існує і між іншими особливостями сільського ринку праці. Перелічені особливості сільського ринку праці є основними причинами, які ускладнюють процеси реалізації трудового потенціалу села, а наявність тісних причинно-наслідкових зв'язків між ними вимагає сукупного їх урахування у вирішенні проблем ефективного функціонування сільського ринку праці.

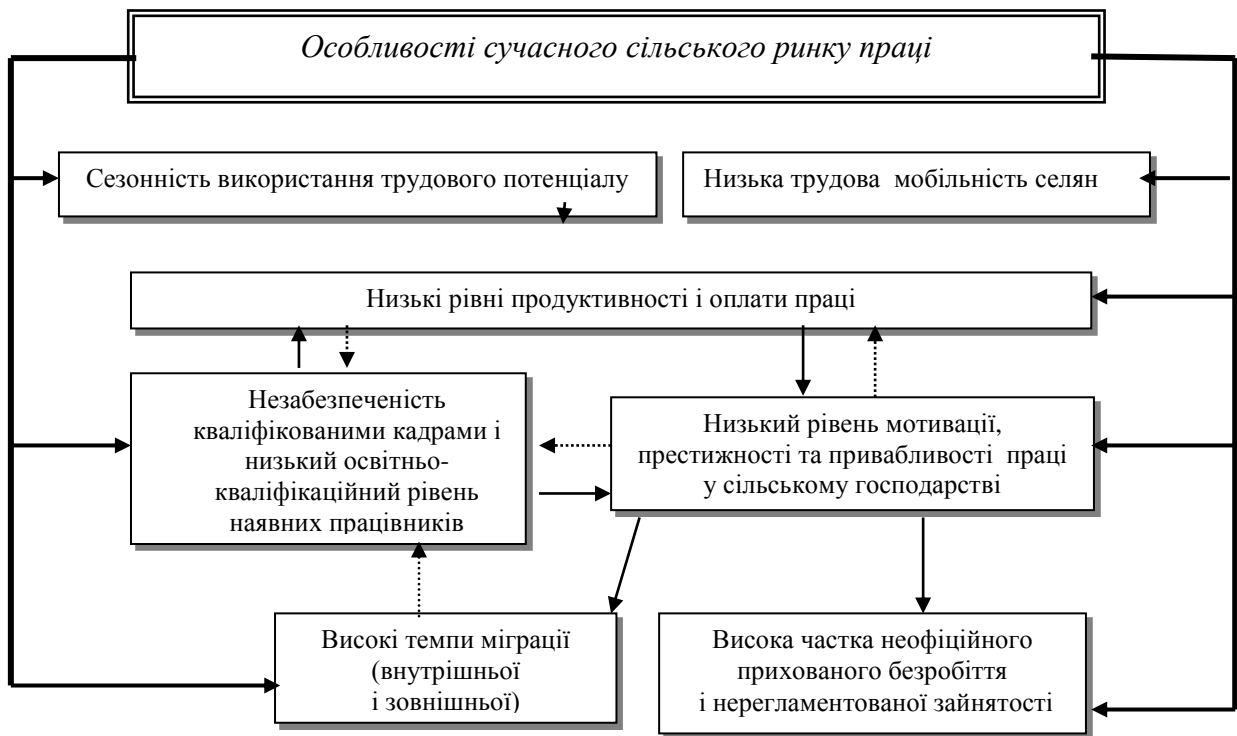

Рис. 4. Особливості сільського ринку праці і взаємозв'язки між ними [11, с. 47].

Висновки. Стан сільського господарства нашої країни багато в чому залежить від ефективності функціонування аграрного ринку праці. Його формування великою мірою визначається специфічними рисами цього сектору економіки, які суттєво впливають на утворення попиту на робочу силу та особливості відтворення сільського населення. На сьогодні існує величезна кількість проблем у сфері зайнятості сільського населення. Пріоритетами у регулюванні сільського ринку праці повинні стати: стимулювання попиту на робочу силу (створення економічної та правової бази для ефективного функціонування аграрних організацій); формування відповідної пропозиції робочої сили (поліпшення демографічної ситуації на селі, взаємне узгодження пропозиції ринку професійно-освітніх послуг і потреб аграрного ринку праці, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня безробітних селян, активізація їхньої трудової мобільності); підвищення мотивації праці та матеріального стимулювання аграрної праці; забезпечення активної

політики зайнятості та соціального захисту сільського населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Богиня Д. П. *Основи економіки праці : навч. посіб.* / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К. : Знання – Прес, 2001. – 313 с.
2. Бородіна О. М. *Людський капітал села* / О. М. Бородіна // *Вісник аграрної науки.* – 2004. – № 8. – С. 71-73.
3. Бугуцький О. А. *Демографічна ситуація та використання трудових ресурсів на селі* / О. А. Бугуцький. – К. : ІАЕ УААН, 1999. – 280 с.
4. Долішній М. І. *Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці : теорія і практика* / М. І. Долішній, С. М. Злупко. – Львів, 1997. – 341 с.
5. Прокопишак К. В. *Трудовий потенціал і соціально-демографічна політика в Україні* / К. В. Прокопишак, І. С. Гавука, Н. І. Василенка // *Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу : кол. монографія / [за заг. ред. П. С. Бере-зівського].* – Львів : Львів. держ. аграр. ун-т, 2006. – 559 с.
6. Юрчишин В. В. *Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей* / В. В. Юрчишин // *Економіка АПК.* – 2011. – № 2. – С. 87-99.
7. Тринько Р. *Зайнятість в аграрному секторі: стан і шляхи регулювання : монографія* / Р. Тринько, М. Стадник. – Львів : Укр. технології, 2000. – 136 с.
8. *Бази даних Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс].* – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua>.
9. Малік М. Й. *Управління підготовкою і підвищенням кваліфікації персоналу аграрних підприємств* / М. Й. Малік, А. Д. Чикуркова // *Економіка АПК.* – 2012. – № 2. – С. 3-10.
10. Махсма М. *Особливості сучасного ринку праці в аграрному секторі України* / М. Махсма // *Економіка України.* – 2010. – № 12. – С. 63-72.
11. Черевко Г. В. *Формування та використання персоналу в системі ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія* / Г. В. Черевко, Н. І. Василенка. – Львів, 2008. – С. 159-161.

